

Т.О. Яценко,  
кандидат педагогічних наук,  
старший науковий співробітник  
лабораторії літературної освіти  
Інституту педагогіки НАПН України

## **ВИВЧЕННЯ МОДЕРНІЗМУ ЯК МИСТЕЦЬКОГО ЯВИЩА НА ЗАНЯТТЯХ ЛІТЕРАТУРНОГО СПЕЦКУРСУ**

*У статті окреслено специфіку вивчення модернізму як мистецького явища у системі літературних курсів за вибором.*

*Ключові слова: модернізм, стильові течії модернізму, культурологічний контекст, методика проведення оглядової лекції.*

*В статье рассматриваются особенности изучения модернизма как художественного явления в системе литературных курсов за выбором.*

*Ключевые слова: модернизм, стилевые течения модернизма, культурологический контекст, методика проведения обзорной лекции.*

*The article proposes a methodology of learning of modernism as an art phenomenon in the system of the literature courses after a choice.*

*Key words: Modernism, Stylistic trends of modernism, Cultural context, Methodology of delivery of a review lecture*

Літературні курси за вибором – один із ефективних підходів до поглибленого вивчення художньої літератури в умовах профільного навчання.

Спецкурс «Художня література в контексті світової культури» сприятиме глибокому осмисленню старшокласниками художньо-естетичної цінності творів української та зарубіжної модерністської літератури в контексті світової культурно-мистецької спадщини, розширенню їхніх філологічних знань, формуванню світоглядних компетенцій у сфері художньої культури, оволодінню методикою аналізу художнього твору на літературознавчому

рівні в широкому культурологічному контексті, а також професійній орієнтації в галузі гуманітарних спеціальностей.

Вступні заняття спецкурсу «Художня література в контексті світової культури» передбачають огляд певної мистецької течії (символізм, імпресіонізм, неоромантизм, експресіонізм, футуризм у світовому мистецтві та неокласика в українському), її загальну характеристику, ознайомлення із філософськими вченнями, що мали вплив на її появу та розвиток. На таких заняттях актуалізуються набуті знання учнів з курсу історії, літератури, художньої культури про мистецьке явище «модернізм». Особливості кожної стильової течії модернізму розкриваються на прикладі творчості українських та зарубіжних письменників з широким використанням культурологічного контексту.

Так, мета вступного заняття «Модернізм як художньо-естетичне явище другої половини XIX – початку XX століття» – формування в учнів цілісного уявлення про мистецтво модернізму як художньо-естетичне явище рубежу віків, усвідомлення філософсько-світоглядних теорій епохи європейського модернізму, засвоєння особливостей стильових художніх течій модернізму (символізм, імпресіонізм, неоромантизм, експресіонізм, неокласика, футуризм), осмислення національної специфіки українського модернізму, зокрема літературного.

Ефективним буде застосування методу шкільної лекції з елементами евристичної бесіди, що дасть можливість вчителю передати старшокласникам великий за обсягом інформаційний матеріал, розглядаючи розвиток європейського та національного художньо-літературного процесу рубежу століть в контексті традицій і новаторства. Основні положення, які учні повинні засвоїти під час опрацювання оглядової теми, конкретизуватимуться при вивченні тем монографічного характеру.

Залучення культурологічного контексту в процесі вивчення літератури модернізму на заняттях спецкурсу дозволяє встановити зв'язки між різними видами мистецтва, показати їх взаємовплив та взаємозумовленість.

Виклад теоретичного матеріалу лекції необхідно комбінувати з різними видами і формами навчальної діяльності учнів. Доцільною буде мультимедійна презентація у формі віртуальної екскурсії картинними галереями світу «Шедеври живопису модернізму», яка створить емоційний фон на початку заняття. Рекомендуємо продемонструвати репродукції робіт Е. Мане, К.О. Моне, К. Піссарро, Е. Дега, О. Ренуара, В. Ван Гога, П. Сезанна, П. Гогена, А. Матісса. Підсиленню учнівських вражень від сприйняття живописних творів сприятиме прослуховування фрагментів музичних модерністських творів композиторів К. Дебюссі, М. Равеля, Р. Вагнера.

На етапі актуалізації знань старшокласників про художнє явище «модернізм», набутих із предметів гуманітарного циклу, цілком вмотивованими будуть запитання на виявлення їхнього первинного сприйняття модерністських музичних та живописних творів.

Концентрації уваги учнів під час проведення оглядової лекції сприятиме завдання, що передбачає складання опорного конспекту нового навчального матеріалу з обов'язковим визначенням теоретико-літературних понять: «літературний процес», «художній метод», «літературний напрям», «стильова течія», «модернізм», «неоромантизм», «імпресіонізм», «експресіонізм», «символізм».

У ході викладу навчального матеріалу шкільної лекції варто узагальнити типологічні ознаки модернізму (інтелектуалізація та філософічність мистецького твору; поглиблення авторського суб'єктивізму, інтуїтивізм як шлях пізнання; домінування індивідуалізму над масовістю; новий герой – індивідуаліст, який заперечує традиційні норми етики і здатний вдосконалити дійсність; розкриття суперечливості внутрішнього світу особистості; новий психологізм – пізнання героєм вищих істин, духовних цінностей; оспівування краси як форми, змісту і мети творчості митця; культ сили волі, активності, боротьби; неоднозначність інтерпретацій

модерністського мистецького твору; умовність, символіка, метафоричність, використання міфологем; нові жанрові форми).

Для візуалізації уявлення школярів про стильове розмаїття мистецтва модернізму, пропонуємо їм виконання самостійного завдання на складання схеми «Стильові течії модернізму».

Учні дійдуть висновку, що *модернізм* – категорія багатозначна, яка включає споріднені явища різних понятійних рядів: *епоху* як період в історії європейської культури, *художній метод* як спосіб образного пізнання дійсності, *літературний напрям* як конкретно-історичне втілення художнього методу та *стильові течії* як сукупність художніх засобів, властивих для певної кількості митців у літературному процесі. Отже, модернізм необхідно розуміти як певну мистецьку філософію, модель літературного-художнього розвитку кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Методика викладання спецкурсу передбачає набуття учнями знань про філософсько-світоглядні теорії епохи модернізму. Словесник зазначить, що на формування модерного типу мислення та виникнення модернізму як філософсько-художньої системи безпосередньо вплинули нові інтелектуальні відкриття рубежу віків: ніцшеанська філософія життя, світоглядні теорії А. Шопенгауера, А. Бергсона, вчення про підсвідоме З. Фрейда.

На цьому етапі заняття оптимальним буде проведення групової роботи на опрацювання статей філософських словників. Учнівські повідомлення, у разі потреби, коментуються вчителем.

Узагальнюючи повідомлення дослідницьких груп про філософські вчення рубежу віків, робимо висновок, що індивідуалістичний дух літератури модернізму виявив типологічну спорідненість з філософсько-світоглядними теоріями цієї доби. Проникаючи в національну культуру, вони асимілювалися в контекст вітчизняних художніх творів.

Реалізація культурологічного контексту передбачає ознайомлення старшокласників з фундаментальними творами світової скульптури, зокрема з композицією «Ворота пекла» Огюста Родена, яка включає етюди

«Мислитель», «Єва», «Миттєве кохання», «Поцілунок» тощо, осмислення естетичної цінності яких сприятиме глибокому усвідомленню учнями сутності ніцшеанської надлюдини.

Для візуалізації самотності культурно-естетичного феномену українського модернізму: конфлікт художніх принципів – *народництва* (українськість, патріотизм, реалізм, закритість культури, зображення народного життя) і *модернізму* (європейськість, відкритість культури, демократизм, естетизм, зображення життя інтелігенції) методично виправданою буде реалізація культурологічного контексту, презентованого в однойменній рубриці програми спецкурсу. Доречно використати репродукції творів живопису (на вибір): А.А. Маневич «Весна на Курінівці», «Міський пейзаж»; М.Г. Бурачек «Овини» (імпресіонізм); С.Ф. Колесніков «Рання весна» (експресіонізм) та зображення скульптур: Л.В. Позен пам'ятники І.П. Котляревському і М.В. Гоголю в Полтаві; Ф.П. Балавенський – скульптурні портрети Т.Г. Шевченка, М.Л. Кропивницького; М.І. Прашук – скульптурні портрети І.Я. Франка, В.С. Стефаніка, С.Ф. Людкевича тощо.

Для мотивації навчальної діяльності учнів проводимо бесіду на встановлення спільних рис європейських та українських модерністських творів живопису, а також виявлення національної специфіки творів модерного українського малярства.

Підвищенню рівня усвідомлення учнями лекційного матеріалу сприятиме виконання завдання, що передбачає заповнення таблиць «Традиції і новаторство української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст.» та «Український літературний модернізм».

У ході подальшого викладу лекційного матеріалу вчитель повідомить, що український модернізм сприяв радикальному оновленню національної культури. Розглядаючи літературу українського модернізму, необхідно її аналізувати в загальноєвропейському контексті, враховуючи національну.

Між народницькою й модерністською ідеологіями існував тісний зв'язок: високий рівень популярності народницької ідеї мав вплив на становлення

раннього українського модернізму, натомість модерністська критика сприяла внутрішній переорієнтації та еволюції народництва, яке значно модернізувалося. Продовжували паралельно існувати народницькі уявлення, етнографізм, оповідь від першої особи, а також такі форми модерного європейського творчого досвіду, як інтелектуалізм, рефлексія, міфологізм, символ, елементи психоаналізу. Отже, явище раннього українського модернізму було своєрідним.

Прослухавши інформацію вчителя, учні дійдуть висновку, що український модернізм – важлива епоха в розвитку національної культури, традиції якої знайшли продовження в творчості представників української діаспори (Празька школа, Нью-Йоркська група), творчості шістдесятників (І. Драч, Л. Костенко, В. Стус) та сучасних письменників.

На підсумковому етапі заняття учні виконують завдання на визначення передумов виникнення модернізму в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст., охарактеризують стильові течії, які виникали і розвивалися в період оновлення української літератури рубежу віків, називають відомі їм із уроків української та світової літератур художні твори, в яких наявні риси неоромантизму, імпресіонізму, символізму, експресіонізму.

Особистісно зорієнтовані завдання для домашнього виконання передбачають підготовку повідомлень про один із модерністських творів образотворчого, музичного чи театрального мистецтва, знаходження у запропонованих учителем текстових фрагментах художніх модерністських творів елементи різних стильових течій.

Отже, оптимальне поєднання методу шкільної оглядової лекції з іншими методами та прийомами забезпечить ефективну організацію навчальної діяльності учнів на вступному занятті літературного спецкурсу, що сприятиме їхньому глибокому ознайомленню із фундаментальними цінностями світової художньої культури, розширенню художньо-естетичної ерудиції, вихованню поваги до національних та світових культурних традицій.

